

**PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
BÖLCSÉSZET- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR
IRODALOMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

DR. MOHÁCSI JÁNOS

HATÁR GYŐZŐ REGÉNYPOÉTIKÁJA

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

PILISCSABA

2013

I. A disszertáció témája és célkitűzései

Határ Győző a magyar írásművészek egyik kiemelkedő, emblemikus képviselője. 2006-ban bekövetkezett haláláig egyik könyve jelent meg a másik után Magyarországon mintegy ellensúlyozandó a negyvenes évektől szinte a rendszerváltásig húzódó hátrébe szoríttatását. Életművét tárgyaló, összefoglaló könyvet¹ is kezébe vehet az iránta érdeklődő. A Petőfi Irodalmi Múzeum digitális könyvtára pedig nagy segítséget ad a kutatónak azzal, hogy Határ Győző könyveit az interneten olvashassa, életével képekben és szóban is megismerkedjen, műveiről írt kritikák bibliográfiájáról áttekintést kapjon. Határ Győző életműve lezárt, ezután kell következnie a részletek feldolgozásának.

Határ Győző művei ugyan megjelentek, mégsem mondható, hogy az irodalmi élet valóban befogadta. Kézikönyvek, a magyar irodalmat tárgyaló szakanyagok épp csak tudomást vesznek munkásságáról, nem vált a magyar irodalmi tudat integráns részévé. Pedig Határ nemcsak hogy az irodalom minden műfajában alkotott, de filozófiai gondolkodóként is fontos beszélni róla. Különösen érdekes az, ahogy a filozófiai gondolatokat irodalmi műveinek alapjává teszi, így nem kis erőfeszítésébe kerül az olvasónak, ha követni akarja vezetőjét. Magával szemben a legmagasabb mércét alkalmazta. Hogy az általa többnyire provinciálisnak tartott magyar irodalom csapdáit elkerülje, a nemzetközi irodalom jelenségeit tartotta maga számára orientációs pontnak. G. Komoróczy Emőke korszakolását és terminológiáját alkalmazva a „börtönköztársaság foglya”-ként írt regényét (*Anibel*) valamint az emigrációban született regényei közül kettőt (*Éjszaka minden megnő*, *Köpönyeg sors*) elemzem prózapoétikai szempontból. E vizsgálatoktól azt várom, hogy fény derüljön arra, hogyan fonódik össze a határi regény és a határi gondolat; hogyan segítik elő gondolatainak kibontását prózaszerkesztési technikái.

Dolgozatommal, prózapoétikájának elemzésével Határ Győző magyarországi recepciójához kívánok hozzájárulni.

II. A kutatás módszertana és az értekezés felépítése

Határ Győző műveivel a nyolcvanas évek vége óta foglalkozom. Műveinek megszerzése annak idején komoly akadályba ütközött. Antikvárius ismerőseim segítettek a külföldön megjelent példányok megszerzésében. Apósom az Akadémiai Könyvtárból vette ki

¹ G. KOMORÓCZY Emőke, *Határ Győző életműve: „Bízom dolgom az időre”*, Bp., Stádium, 2003.

számomra, a nagyközönség számára akkor még el nem érhető példányokat. Mikor Határ Győzővel felvettem a kapcsolatot, megírva neki kutatási szándékomat, maga segített a könyveiről írt recenziók, a vele folytatott beszélgetések kópiáival, majd saját maga által megjelentett művei példányainak megküldésével. Maga a könyvek Magyarországra juttatása is meglehetősen kalandos volt. Nem postán érkeztek, hanem Határ vagy nyomdász barátja, a müncheni Molnár József ismerőseinek közvetítésével. Egy alkalommal csöngettek az ajtómon és egy idegen érkezett kezében csomaggal. Szó nélkül kezembe nyomta a csomagot, majd hátat fordított és elsietett. Csak annak felbontása után értettem meg, mindez, miért történt. A rendszerváltással megváltozott a helyzet és Határ Győző legálisan is olvashatóvá vált azáltal, hogy a magyar kiadók egymás után jelentették meg műveit, folyóiratok közölték a vele folytatott beszélgetéseket. Majd idővel, a Petőfi Irodalmi Múzeum digitális könyvtárának megalakulásával egyre több Határ anyag vált hozzáférhetővé.

Dolgozatom Határ regénypoétikájának megközelítését tűzte ki célul. Ahhoz, hogy ez a munka elvégezhető legyen, hosszú az út. Határ nem könnyíti meg az értelmező dolgát. Művei fundamentumát filozófiai gondolatok képezik. Ha tehát az olvasó meg akarja érteni regényeit, mindenekelőtt meg kell ismerkednie Határ filozófiai nézeteivel. Ez hatalmas munka, mert filozófiai munkáinak terjedelme és száma nagy, azok gondolatmenete szerteágazó. Azonban Határ nem csak a filozófia kérdéseihez szólt hozzá, de a történettudománynak is avatott ismerője volt. A filozófus nézőpontjából vizsgálja a vallás, a történelem, a politika terrénumát. Pesszimizmusba hajló kultúrkritikai gondolatai ugyancsak kódolva vannak életművében. Ha az olvasó el is jutott Határ gondolkodásának megismeréséhez, előtte áll még Határ nyelvezetének, a regények szövevényes szerkezetének, stílusának feltárása. Határ mérnöki végzettséggel rendelkezett, regényeit és általában mindent, amit írt, nagy pontossággal épített fel. A dolgozat a fent említett szempontok figyelembevételével kísérli meg feltárni a három kiválasztott regény prózapoétikáját.

III.

Az értekezés főbb eredményei

Határ Győző mintha már kezdetektől fogva túl akart volna lépni az épp akkor és ott irodalmi modernséget jelentő avantgárdon, ami a hagyományos (klasszikus) világkép válságát, az egyén (és így a művész) helyzetének problematikuságát, valamint a hagyományos nyelvi alkalmazások kifejező erejének korlátozottságát hangsúlyozta. Határ elemzett regényeinek bizonyos sajátosságai mintha már a posztmodern irodalmat előlegezték

volna, sőt mintha már azon túl is mutattak volna. Határt nem foglalkoztatta az izmusok kérdése, az azoknak való megfelelés vágya, egyszerűen csak kereste a számára megfelelő formát, aminek segítségével felhívhatta mondanivalójára a figyelmet és eljuttathatta azt az olvasóhoz. Ha valami gondot okozott számára, az az volt, hogy az olvasók „egylabdahívó”, „történelemből kibutult” egyedekké váltak, s így alkotó tevékenységét anakronisztikusnak érezte. Hiúságát sértette, hogy „nincs új a nap alatt” és már mindent „elírtak” előle.

A modernizmus nyugati vonulatát jellemző közöny, a felelősség feladása, a személytelenség és tárgyiaság, vagy a neo-modernizmust képviselő Duchamp, Cage, Tinguely, Rauschenberg álláspontja² nem egyeztethető össze Határ törekvéseivel. Határ egyszerre jött a művészet és a filozófia felől. Nem volt célja, hogy a művészet és az élet szembeállításával eldöntse, melyikük az érdekesebb. A gyakorlatban és filozófiai tanulmányai révén nyert tapasztalatait igyekezett szintetizálni. Művészetfelfogását nem a művészet múltékonyságának elfogadása jellemezte, hanem a filozófián érlelt gondolatainak művészetté oldása. Nem írhatott a pillanatnak, ez ellenkezett volna gondolkodói attitűdjével. Határ nem osztja Cage³ nézeteit, aki úgy érzi, hogy tévedés a rendet a művészet differentia specificájának tartani. De nem osztja Caraco véleményét⁴ sem, aki sóvárog a káosz és pusztulás után, és a rendet vádolja a kárhozatra való tömeg létrejöttéért, amely még a káosznál is jobban beszennyezett és letarolt mindent. Határ ugyan rögzíti a káoszt és a pusztulást műveiben (pl. Az Őrző könyve), de nem a rendet vádolja ennek létrejöttéért, hanem az ideológiákat, a vallásokat.

Határ rend-felfogását mi sem bizonyítja jobban, mint regényeinek hallatlan precíz megszerkesztettsége. Azonban azt is megértette, hogy megszűnt a társadalom magától érthetősége és elveszett a társadalmi és gazdasági rend valóságosságának érzete. Határ Győző sorsa alakulásának abszurdításán keresztül tapasztalta meg a rend megbillenését, azonban mint gondolkodónak a rendbe vetett hite nem rendült meg, csupán más formát öltött. Ennek materializálódását tapasztalhatjuk meg elemzett regényeiben.

*

Határnak még Magyarországon keletkezett művének, az *Anibel*-nek cselekménykezelését jellemzi, hogy egyes, a regényjelenben megjelenő történetet „in medias res” veti be a cselekménymenetbe. Ennek miéértje mindig csak később válik érthetővé, amikor

² „Az élet érdekesebb, mint a művészet, személytelenségre törekvés, a véletlenrel való kísérletezés, a művészet múltékonyságának elfogadása, mindegyikük szívesen dolgozik a bohózat határán.” = Frank KERMODE, *Mi a modern?* Bp., Európa, 1980, 25.

³ Frank KERMODE, *Mi a modern?*, i.m., 26.

⁴ Albert CARACO, *A káosz breviáriuma*, Bp., Qadmon Kiadó, 2012, 55.

a narrátor maga egészíti ki a bevezetett szituációt a korábbi helyzet megértéshez szükséges hiányzó elemekkel. Ez a technika erőteljesen megnehezíti a szintetizáló befogadást, miután a regény hatalmas szereplő gárdát, és mikro szintig kidolgozott történeteket tartalmaz.

A főszereplő emlékeinek is fontos helye van a regényben. Ezek elbeszéléséből tudjuk meg, milyen volt hallgató korának szerelme, milyen a háború, a láger. Ezeket a múltban történt helyzeteket, eseményeket a regény jelenként rajzolja meg. Mindig az a jelen, amiről Határ épp mesél.

A háború és a láger után az ötvenes évek politikai viszonyai biztosítják a negatív élmények folytonosságát. A cselekmény jellemzését szolgálja az is, hogy a történet szereplői érezhetően egy definiálhatatlan erőterben élnek, ahol sorsukat nem maguk irányítják. Sorsbarom-isten/Heimarmené veti a sorsokat hol ide, hol oda. A szereplők olyan szituációkba kerülnek, amelyekbe nem akarnak, de mégis megtörténik velük, és nem világosak a történések mozgatórugói. Az ember élheti hétköznapi, unalmas életét, de semmi sem rajta múlik.

Az *Éjszaka minden megnő* c. regénye a hős le- és elpusztulásának története. Itt különösképp érvényes az *Anibel* esetében is emlegetett megfoghatatlan erőter jelenléte, ami anomáliák gyűjteményévé változtatta a világot. A közepszerű ember tehetetlenül áll szemben az abszurd helyzettel, kiszolgáltatott. Határ hőse, Archie napról napra él, számára a tervezés szinte lehetetlen. Tipikus fajtája a Határ által leírt a „narkotikum fogyasztó állat” kategóriájának, a Baudelaire által megjósolt „elbaromiasodás”⁵ termékének, az „egylabdahívó”, műveletlen embernek. Még az „új megváltás” sem képes segíteni a jóléti társadalom fogyasztói kultúráján.

A *Köpönyeg sors* esetében annak a folyamatnak lehetünk tanúi, hogy miként csúszik ki a pallérozott szellem a ráerőltetett ariánus kereszténység bilincseiből, és válik azzal szemben a gyerekkorban már megismert hellenizmus meggyőződéses hívévé. Még általánosabb formában: hogyan válhat valaki a totális elnyomás közepette is szabaddá.

Határ Iulianosz történetét formálva élheti ki igazán az állammal szembeni antipátiáját. Részletesen kidolgozza működésének mítoszát. Ennek az átláthatatlan hálószerű szövetnek foglya Iulianosz. Hálóban fogoly. Ez az az életérzés, ami Határt egész életében üldözte. A regény megmutatja, hogy hogyan kell életben maradni a gátlástalan megalkuvás segítségével a hatalom fogolyaként.

A „lelenc-lét” Határ alapélménye. A lelenci kiszolgáltatottság bemutatásának csúcsteljesítményei a regények. Az *Anibel* Sömjén Simonja anyátlan apátlan árva, az *Éjszaka*

⁵ Vö. HATÁR Győző, *Özön közöny*, London, 1993, 104.

minden megnő Archie-ja, az ismeretlen tejes gyermeke is lelenc. De a maga alapította családjában is az marad, hát még a világ „eldöglése” után. A *Köpönyeg sors* Iulianoszának szüleit saját rokonai ölték meg, ő is a lelenc-főhősök számát gyarapítja. Mindegyikük lét-pozíciója azonos. Határ és az olvasó számára is az adott helyzetben, az összes attitűd közül Iulianosz megoldása az egyedül elfogadható. Hatalmas önuralom, készség a helyzet kényszerű elfogadására, mindenáron való túlélés akarása, készség a világ megismerésére, műveltség a legmagasabb szinten. Iulianosz „kooperál” az ellenséggel, bár haszna csak a túlélés, szemben Sömjén Simonnal, akinek egzisztenciális hasznot hoz e kooperáció. Határ Iulianosz regényével megírta az elit-tudat regényét.

*

Határ Győző vizsgált regényeiben a cselekményt nem a szereplők akciói viszik előre, hanem a velük történtek. A cselekményt a szereplőkről szóló történetek egymásutánisága adja. Az *Anibel* hatalmas szereplőgárdával dolgozik. A regényt eleinte egymás mellett futó, majd később egymással részleges átfedésbe kerülő történet-blokkok alkotják. Határ minden történeti blokk szereplőgárdáját aprólékos történetfűzéssel építi fel. Minden lényegesnek kialakított szereplőnek megvan a maga története. Határ e történetekkel „köti be” őket a regényvilágba, ezekkel indokolja szereplőinek cselekedeteit, gondolkodásmódjukat, vagy épp sorsuk alakulását. A szereplők élettörténetei önálló történetek a történetben. A különös részletességgel bemutatott szereplőkről (pl. Ernike, Anibel, Verderber, Keve Tibor stb.) elmondható, hogy a regény menetében fontos szerepet szán nekik a szerző, végigkísérik a narrátor főszereplő sorsát. A szereplők egy adott veszélyes erőterben, a Nagy Testvér vigyázó szemei előtt egyszerűen csak vannak, vegetálnak. Teszik hétköznapi dolgukat, azonban ezek a tevékenységek nem arra szolgálnak, hogy előbbre vigyék a regény menetét. Akcióik, konfliktusaik a hétköznapi szintjén maradnak, kisszerűek: féltékenység, munkatársak közötti és szakmai konfliktus, nagyapa-unoka konfliktus stb. Az igazi konfliktust a mindent beszövő erőtérrel való konfrontáció hozna, de ki az, aki ütközni akarna a hálózat túlerejével? Ez az alternatíva fel sem merül. Jól érzékelhető, hogy a regényvilágban – még, ha áldozatok árán is, de - mindenki kitér ez elől: a pártaktíva erőszakos agitációinak következtében vásárolt könyvek a szemétkorba landolnak, de a béke kedvéért megvásárlásra kerülnek; közös szerencsejátékban való részvétel csak, mert a pártaktíva kieroszakolja; Simon szívességeket tesz, csak békén hagyják, vagy később készpénzre válthassa (heresó, műtárgy üzlet). A díszletező műhely vezetőjének, Verderbernek a politikai, agitatív darabokra vonatkozó előadás-kritikái már potenciális konfliktus kialakulását sejtetik, de végül minden a szakma keretein belül marad. A regény legvégén, egy véletlen miatt mégis létrejön az erőtérrel való

ütközés. Kisebb tűz keletkezik a színházban, ami az erőtér őreiből a legerőszakosabb agressziót váltja ki. Miután az erőtér nem biztosította alattvalóinak a „normális” megélhetés feltételeit, a szereplők többsége korrump akciók árán kísérel meg túlélni. Így mindenki követ el törvénytelen, vagy annak nyilváníthatót. Az erőtér smasszerei, akiknek mindenhol ott a fülük és szemük, mindenről tudnak. Így a véletlenül fellobbant színház-födém-tűz ürügyén mindenkit elővesznek, és szabotázst emlegetve hurcolják meg az abban ártatlan embereket. A megtalált fegyverek a (rettegő) rendszerből extrém reakciót váltanak ki. A szereplők számára ez kínzásokat, és egyesek számára hosszú börtönöveket is jelent. A színháztűz után már nem áll helyre a világ tűz előtt megismert rendje. Ez a regényben a cezúra. Határ ezután rövidre is fogja és gyorsan, talán túl gyorsan is elvarrja a szálakat. A megismert szereplők szétszélednek, az addigi baráti kapcsolatok felbomlanak, mindenki megy a maga sorsa és az erőtér diktálta úton, így az Ernike- és Anibel-szerelemnek is végeszakad. Simon ugyan révbe ér, de az olvasó visszatetszéssel búcsúzik a rendszerrel kollaboráló hőstől. A narrátor, Simon magánéletének szála szinte teljesen elkülöníthetően kezelhető a szövegben. Elsősorban az Ernike és Anibel szerelem megszállottjaként kerül elénk. Kissé értetlenkedve nézi az olvasó Simon erőfeszítéseit. Mindkét esetben alkalmatlan személy epekedésének tárgya. Ernike iránti szerelem szálát a múlt emlékei, a társadalomba való visszailleszkedés vágya mozgatják. A lágerből hazavergődő lelenc, Simon a múlt szerelmi emlékébe kapaszkodva kísérel meg megtenni elő lépéseit az új erőtér teremtette világban. Ehhez volt kapocs a régi, reménytelen szerelem alanyának felkeresése. Azonban tévedésére hamar rádöbben, és a féltékeny fúriával nem képes sokáig párt alkotni. Anibel, az anya viszont nem egyszerűen szerelme alanya, hanem egyben Simon többszörösen lelenc lénye számára a mitikus nőiség maga. Nehéz elfogadnia a tényt, és nem is fogadja el, hogy Anibel nem az, akinek látszik, a gyönyörű középkorú nő, az anya, a női princípium, hanem egyben a bűn útját járó személy is. Nem csak a világgal, amelyikben Simon mozog, hanem magával Simonnal sincs minden rendben. Szerelmi viszonyaiban kizárólag olyan nők vonzzák, akiket már a regény elején maga tipizál, és menyétasszonyoknak nevez. Így sikerül Ernikével, Anibellel és a regény végén az ugyancsak menyétasszonnyal, Verderber unokájával, Hangyálkával párt alkotnia. Mint ahogy Ernikével, Anibellel sem sikerült a kapcsolat, az olvasó sejti, hogy bár a regény végén párt alkot Hangyálkával, ez a kapcsolat sem lehet tartós. Határ a szerelmet illetően lehangoló véleményének ad hangot: „... Hát lehet? Elválasztani a szerelmet a gyalázatosságtól: hát lehet?!”⁶

⁶ HATÁR, *Anibel*, Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1988, 12.

Az *Éjszaka minden megnő* szereplőgárdája messze nem akkora, mint volt az *Anibel* esetében. Aktív szereplő csak egy van, Archie. A többit csak a körülmények megértése, az álmok feltöltése végett nevesíti a szerző. Miután a regényvilágban Archie kivételével mindenki „halott”, minden csak megtörténik Archieval és Archie körül. Archie tevékenységei a hétköznapi túlélésre, a kialakult körülmények szemrevételezésére, illetve a negatív „megváltás” kivitelezésére irányulnak. Ez utóbbi az egyetlen olyan akció, ami a regény menetére hatással van. Archie ön-keresztrefeszítése és halála egyrészt elpusztítja az egy-szereplős tér hőst, másrészt életre kelti a régi világot. Konfliktus, társszereplő híján, nem alakulhat ki. A regény főhősének jellemfejlődéséről nem beszélhetünk, inkább az abnormális anomáliák, és a teljes magára maradottság közepette fizikai leépülésének lépcsőit vehetjük szemügyre, és ezzel párhuzamosan az ezzel járó pszichikai folyamatokat. A hős ellenséges erőterében van, amit ugyan érzékel, de ennek tudatában nincsen. Az erőter kíméletlenül próbára teszi fizikailag és pszichésen egyaránt. A szerző-narrátor nem titkolja, hogy a végcél Archie halála. A mű tehát „Archie-megváltó” öngyilkosságának regénye. Az olvasó számára nem csak a megrajzolt Archie, de megrajzolója sem szimpatikus. Az olvasót taszítja az író „élvezkedése” a szerencsétlenkedő Archie halálba üldözésén. Az is szöveget üt az olvasó fejébe, hogy tulajdonképpen Archienak semmiféle választási lehetősége nem adatott. Csak azt tehette, amit a rajta kívülálló erőter megszabott. Sorsa előre eldöntött. Tehát, ha adott egy rajtunk kívül álló erőter – mint ahogy az Határ elemzett regényeiben adott – sorsunk eldöntött. Mozgásterünk csekély, legfeljebb a hétköznapi élet tevékenységeire szorítkozhat, egyébként ki vagyunk szolgáltatva e fölöttünk álló erő kénye kedvének. Ez az, amit Határ gyakran „Sors-barom-isten” vagy „Heimarmené” néven nevez.

A *Köponyeg sors* szereplőgárdája méltó a regény volumenéhez. A szerző a regény elején, mint a drámai műfajban ez szokás, három oldalon keresztül sorolja a szereplőket. A mű középpontjában a főszereplő áll. A szereplők annyira érdekesek, amilyen mértékben közvetve, vagy közvetlenül a sorsát, szellemi fejlődését befolyásolják. A mű, mint az előző regények is, (belső) történésekben gazdag, de cselekményben szegény. Nem is lehet ez másként, ha a szerző mindenek fölött a főhős belső, értelmi, szellemi világát, fejlődését állítja a mű középpontjába. Apja és anyja a császári családon belüli vérengzések áldozatává vált. Noha életben maradt, mégis, ő maga is életveszélyes helyzetben van, létszámfeletti a császári családban. Ebből kifolyólag a főhős regényben bemutatott életszegmense a rettegés, a rejtőzködés és a tanulás jegyében zajlik. Nem úgy retteg és rejtőzködik, mint a Gulág rabjai, akik igyekeznek a rabtömegben láthatatlanná válni. Iulianosznak származásánál fogva jár az előkelő lakóhely, az ellátás. Mivel azonban fiatalabb bátyjánál, Gallusnál, így kevésbé

érdekes az uralkodó szempontjából. Aranykalitkában rab. Iulianosz nem a pillanatnak, az élvezetek hajszolásának adja át magát, mint Gallus bátyja. Más életstratégiát követ. Dolgozik, edzi testét és szellemét, tanul, folyamatosan elemzi a körülötte lévő változásokat.

A szerző három nagy száműzetési stádiumon, a macellumi, a konstantinápolyi és a nikomedeiai perióduson úzi keresztül főhősét. Az első stádium leválasztja gyermekkora hellén világáról és az ariánus tanokat oktatók kezére adja. Egyik mentora révén azonban hozzájut tiltott iratokhoz is. Itt kapja az első retorikai leckéket, és a galileus anakoréta magatartásmintáját sajátíthatja el. A Konstantinápolyban eltöltött rövid fél év alatt sem felejtetheti, hogy fogoly, de megnyílik számára a világ: a császár könyvtára, előadócsarnokai, művészeti alkotásai. Iulianosz szemén át ismerhetjük meg a császári udvar szövevényes vegykonyháját, amiben készül a hatalom. Itt tanulhat meg nagyobb dimenziókban gondolkodni. Barátot szerez és a városban járva felfigyelnek rá az emberek, majd népszerűvé válik. A hatalom ezt már nem tolerálhatja. Rövid úton internálják Nikomedeiába. Itt jut el azokhoz a belátásokhoz, amelyek miatt véglegesen elfordul a galileus hittől és a hellén hitbe helyezi bizalmát. Barátja révén jut hozzá a korszak nagy, de számára tiltott rétorának és filozófusának tartott Libaniosz előadásaihoz. Beszédeit megjegyző írónakába vetett bizalma, valamint barátja elbeszéléséből megismert kaldeus papnővel, a regény aktuális archetipikus⁷ anyaképével való ismeretsége életveszélybe sodorja. Csak a Macellumban tanult szellemi önfegyelmi gyakorlatainak felidézése révén sikerül rajongásos alkatából eredő szélsőséges galileus ellenességét, és az őt ellenőrizni kirendelt személyekkel szembeni undorát visszaszorítani. Iulianosz alakjában Határ élettapasztalatait sűríti: „az egész élet – roppant lecke a megalkuvásból”.⁸ Azaz, ha Iulianosz túl akar élni, figyelembe kell vennie életének kontextusát, és ahhoz alkalmazkodnia kell, akkor is, ha az kedve ellen való. Iulianoszról sok mindent megtudunk. Külsejéről, életkörülményeiről, az őt körülvevő szereplőkről, azok hozzá való viszonyáról, gondolatairól, elmélkedéseiről, mégsem egy hús-vér ember marad meg az olvasóban, hanem szellemi attitűdje, problémafelvetései, azok megoldási kísérletei. Még Iulianosz engedélyezett cselekedetei is a problémák tematizálását készítik elő. Könyvtárak tekerceit kutatja, gyűjti, másoltatja. Beszélgetései sem személyesek, hanem főleg elméleti kérdések körül forognak. Iulianosz keresi az igazságát, személye megalkotásában minden ennek van alárendelve.

Sömjén Simon megalkuvásával szemben Iulianosz megalkuvása más alapokon nyugszik. Adódik ez a kettejük különböző társadalmi pozíciójából is. Simon a társadalom

⁷ Vö. JUNG, *Alapfogalmainak lexikona* I, Bp., Kossuth Kiadó, 1997, 69-74.

⁸ HATÁR, *Köpnöyeg sors: Iulianosz ifjúsága*, München, Aurora könyvek, 1985, 35.

alsó-középső határáról indul, addig Iulianosz exponált helyen, a csúcs közelében él. Simon a túlélésen felül karrierje egyengetésén dolgozik, és nem foglalkozik azzal, hogy milyen ideológia áll a háttérben, „teszi a dolgát” kiszolgálja az épp aktuális hatalmat. Nem engedheti meg magának azt, hogy gondolkodjon. Iulianosz számára a származás kiváltságokkal és kötelességekkel jár. Ez biztosítja, hogy magas szintű műveltséget szerezzen. Erre épül kreatív gondolkodása. Az ő esetében semmiféle karrier sem jöhet szóba. Simon és Iulianosz legalább képes túlélni, de az *Éjszaka minden megnő* hőseinek, Archienak még ez a lehetőség sem adatik meg. Archie számára az erőtér az ellenség, amiben létezik, és önmaga. Határ számára nem szimpatikus egyik hőse által képviselt megoldás sem. Archie-tól undorodik és halálra ítéli, de sem Simon, sem pedig Iulianosz megoldása igazán kedvére való. Az olvasó óhatatlanul felteszi a kérdést: Miért kell ennek így lennie? A válasz Hanák Tibor *Golghelóghi* elemzésében van. „Az Erős Oldal a rossz. Nem a teremtő Isten az úr, ő csak korongoló szolgál, „kacska fazekas rab”, mert mindenképp ura: a Sátán Úr, a nagy Szatanael. A mi keresztény Istenünknek csupán alárendelt szerep jut, engedelmeskednie kell a nála hatalmasabb, sugárfényes, „időtlen-fiatal” Szatanaelnek, „hogy a jámborság látszatával és a kegyesség színe alatt, kenetes csaló szerrel a Gonosz művét munkálja minden szentjében” és az ember minden ügyét, vállalkozását a gonoszság öregbítésére fordítsa”.⁹ Határnak tehát, ha választania kell, a gonosz dominanciája mellett teszi le a voksot. A gonosz működik a világban és ezzel az erővel szemben kell a hősöknek helytállniuk. Ezzel az erővel szemben pedig igazán jó megoldás Határ praxisa szerint nincs.

*

Határ szereplőit alaposan „felszerelt” regényvilágba helyezi. Az 1956 előtt keletkezett mű, az *Anibel* esetében a II. világháborút követő ötvenes évek politikai miliője adja a mű háttérét. Háború roncsolta utcákat, tereket, lakásbelsőket, kastélyt talál az olvasó, de a középületek sem néznek ki különben. Ez a tárgyiasságon megmutató roncsoltság visszatükröződik az embereken, a munkahelyi és privátszférán. Ehhez járul a túlpolitizáltság is. Szinte nincs fejezet, ahol ne botlana az olvasó az új rendszer agitatív megnyilatkozásaiba, vagy az új rendszerhez viszonyuló magatartás megnyilvánulásaiba. Manifesztálódhat ez a regénytér neveiben (utcanévek, gyárnevek), az államosítás hatásának nyomaiban, a hiánygazdaságnak az emberek életére gyakorolt hatásában (sorban állás, energiahiány, korrupció minden területen). A munkahelyen belüli agitatív plakátok, a munkatársakat

⁹ HANÁK, A *filozófia: kritika*, Bécs, integratio, 1980, 208.; Vö. még HATÁR, *Az ég csarnokai*, (*Aurora ezotéria* 7.), London, 1987, 121.; HATÁR, *Alapigazságaink: Nagardzsuna, műhelyforgácsok egy bölcséleti aforisztikából*, Bp., Szabad Föld Kiadó, 2003, 201.

megfigyelő pártaktíva, párttitkár, az egymással folytatott kommunikáció, megszólítás mind-mind a politika beszivárgásának jelzői. A politikának a magánszférába hatolását jelzi a Sömjén Simont elvtársazó főbérlő. Az egykori ludovikás katonatiszt, Kinézer Ede családjának sorsa is tipikus példája a régi rendszer híveivel való leszámolásnak. A politika óvatosságot és feszültséget visz a regénymilióbe, és előkészíti azt, ami a regény végén a hatóságoknak a színháztűzre adott reakciójában kulminál. Az eset a rendszer természetét illetően nem hagy semmi illúziót az olvasóban. A rendszer sajátosságára utaló jelek, amin Verderber, a díszletező műhely vezetője oly sokat humorizált, véres valósággá állnak össze a színháztűz esetében. Megfélemlítés, brutalitás, az emberi személyiség semmibevétele az, ami jellemzi az „új” politikát.

Az *Éjszaka minden megnő* c. regény háttérét a jóléti, fogyasztói társadalom kulisszái képezik. A gazdagság szimbólumait látjuk, a túlzott, feleslegesen nagy kínálattal bíró üzleteket, a szexuális-fogyasztás, a vallási-fogyasztás fellegvárait. A globalizálódott korban mindezek messze túlmutatnak egy adott ország határain. E háttér bemutatásával Határ már nem egyszerűen az állam, hanem a „politikailag korrekt” demokrácia védőernyője alatt létrejött kultúra kritikáját fogalmazza meg. Míg az *Anibel*ben egy diszfunkcionálisan működő állam és gazdaság miatt élehetetlen a világ, az *Éjszaka minden megnő*ben egy diszfunkcionális kultúra csődjét láthatjuk. A *Köpönyeg sors*-ban ismét az államhatalom, mint brutális szervezet kerül bemutatásra, és nem hagy kétséget Határ nézetei felől. „Határ Győző az államban látja az ősbajt, az emberi élet tönkrevőjét, a szörnyet. Államfilozófiája államellenes filozófia”.¹⁰ A *Köpönyeg sors*-ban az államhatalom, mint háttér sokkal konkrétabban fogalmazódik meg, mint az *Anibel*-ben. A konstantinápolyi epizód egész részletesen beavatja az olvasót a bizantikus rendszer felépítésébe. Világossá válnak a mozgató rugók, nevesítve a személyek, a hierarchia, a háló. Határ azonban nem csak a hatalom, hanem a Iulianoszt körülvevő gazdag kultúra díszleteit is elénk tárja. Láthatjuk az ókori építészet és képzőművészet mind anyagában, mind kivitelezésében páratlan alkotásait, a beszéd kultúráját legmagasabb szinten művelő rétorok és grammatikusok művészetét, a vallás intézmény-rendszerének aktuális állapotát, az ott képviselt nézeteket. Könyvtárakat látunk az ókori szerzők kincset érő tekercseivel. Macellumban bepillantást nyerünk a sportokba, Nikomedeiában a kaldeus mítoszokba, a hellén vallás formásaiba, misztériumaiba, a beavatás folyamatába. Határ, amikor regényt ír, minden alkalommal aprólékosan kidolgozott háttérbe helyezi hőseit, mivel e hátterek és a megjelenített tárgyiasságok hitelesítik a regényhősök képviselte narratívát.

¹⁰ HANÁK, *A filozófia: kritika, i.m.*, 210. Vö. HATÁR, *Alapigazságaink, i.m.*, 25-27

*

Egy Határról szóló összegzésben nem lehet szó nélkül hagyni művészetét végigkísérő elemi erejű témáját, a NŐISÉG motívumát. Ez esetében nem egyszerűen a szerelem maga, hanem az animalitás, az anyaság, a jó és rossz egyben. E princípiumtól szabadulni képtelen. Ez az *Anibel* fő szála. Sömjén Simon női mind menyétasszonyok, a főhős mindegyikkel negatív tapasztalatot szerez. Hívják azt Ernikének, Anibelnek, vagy a kocsmából, szeretkezés céljából felszedett Tusinak. E regényben a szimbolikus nőiség megtestesítője Anibel, a Magna Mater, aki Simont – minden negatív tapasztalata ellenére – még a regény utolsó soraiban is lenyűgözi. Az *Éjszaka minden megnő* c. regényben a nők halottak. Azonban Archie felesége, akit az álom mutat meg az olvasónak, nem különbözik Határ menyétasszonyaitól. Férjét megcsalja a tejesemberrel, de ez Archie családjában már hagyomány. Ő maga is egy ismeretlen tejesember leszármazottja, anyja ugyanúgy megcsalta a férjét, mint ahogy ő is megcsalott. Ez Archie világában már szabályképző erővel bír. A vigalmi negyed hullá prostitúáltjairól sem marad jó emlékün. Minden a korábban még működő világról rántja le a leplet. A *Köpönyeg sors*-ban szereplő, a főhőshöz viszonyuló nők száma nem túl nagy. E nők többségét használja a főhős. Egy nő az, akihez szimbolikus viszonya alakul ki. Ez Szozipátra, a Magna Mater. Mesébe illő sorsa, kaldeus beavatottsága, papnő volta, a szerelem terén való jártassága, mind olyan tények, amelyek lenyűgözik Iulianoszt. Szozipátra arculatához tartozik azonban az is, hogy féltékeny. A szolgálólánya elméjébe látva fedezi fel annak Iulianoszhoz való szexuális vonzalmát, ezt nem tűrheti és megalázva, alpári módon zavarja el. A regények Magna Mater alakjai abban egyeznek meg, hogy csak uralkodnak a feléjük vonzó férfiakra, de igazán testközelbe nem engedik a szexualitásért esdeklőt. E főhősök mindegyike érzelmei, ösztönei, szexualitása vezette gyenge férfiak, akik hozzájuk képest erősebb, sokkal dominánsabb nővel állnak szemben.

*

A regények szerkesztése mérnöki pontosságú. Az *Anibel* három fő fejezetet tartalmaz, ami alfejezetekre tagolódik, azok pedig további részfejezetekre. Határ minden egységet számozással lát el. Minden fő és alfejezetet idegen vagy magyar nyelvű mottó vezet be. Az ily módon elaprózott szerkezet is hozzájárul ahhoz, hogy az olvasó számára meglehetősen nehéz átlátni a történetet. Ez azonban nem az egyedüli ok, amiért nehéz egyben látni a regényt. Az elaprózott szerkezet mellett ehhez hozzájárul az is, hogy a regényben nincs olyan akció, amihez viszonyulnának a hősök. A történések, a hősök részletes történetei monoton szürkeségben peregnek egymás után, és élnek egymás mellett. Határ élettörténetében sokszor emlegeti a korszak dögszürkeségét, ami felettébb zavarta. Ez a tapasztalata egyértelműen

tükröződik a regényszerkezeten. A monotónia világából csupán a személyes kisszerű konfliktusok, ill. a meghökkentő elemek emelkednek ki. Ide tartoznak a narrátor, Simon belső, szerelmi gondjai miatt kialakuló konfliktusai, amik az álmok kialakulásában manifesztálódnak, és előrejelző funkciójuk van.

Bizonyos részek aránytalanul hosszú, redundáns kidolgozása feltűnő. Ilyenek a spiritisztákról szóló történet hosszú, részletező fejezetei. De ilyen az Ernike szerelem boldog, gügyögő és konfliktusos fázisának dialógusba öntése is. E jelenségek volumenüknél fogva olyan hangsúlyt kapnak, mintha valóban fontos szerepet töltenének be a regény szerkezetét vagy akár a történetet illetően.

Határ regényszerkesztésének jellemző mozzanata, hogy a regényvilág legnagyobb, döntő konfliktusát a műben szerkezetileg a legvégére helyezi. Ez a konfliktus az *Anibel*-ben a regény legvégén, a színháztűz ürügyén alakul ki. Ez az a konfliktus, ami gyökeresen megváltoztatja a regényvilág főszereplőinek életét és annak „rendeződése” után már nem folytatódhat semmi a korábbi módon. A kialakuló konfliktushoz vezető út retrospektív módon vezethető le. A színháztűz ürügy a regényerőteret uralók számára a leszámoláshoz. A konfliktus után Határ már érdeklődését veszti az új helyzet iránt, és már csak szűkszavúan elvarrja a történet szálait. Valószínűleg maga az író is érezte, hogy regényébe túl sok történetet, történetst, szereplőt zsúfolt. Ezért, hogy az egymástól távol eső szerkezeti részeket közelítse egymáshoz, szerkezeti-szemantikai egységeket ismét meg alakalom adtán, a későbbi fejezetekben. A fejezetek kapcsolódását is pontosan megoldja. Általában úgy fejezi be az előző fejezetet, hogy a következő elején utalhasson rá, és onnan folytathassa a történetet.

Az *Éjszaka minden megnő* szerkesztése is pontos. Az író harminc számozott fejezetre osztja. A megszokott mottó itt csak a könyv elején található. A főhőst kísérve a narrátor szisztematikusan járja végig a regénytereket és mutatja be az értelmét vesztett tárgyiasságok világát és az egykori szerves lények ember-hullává meredtségét. A főhőst pedig a világ egyre újabb és újabb anomáliájával konfrontáltatja. Lineárisan járva a regénytérben és -időben bemutatja, hogy a magáramaradtság, a világ természeti rendjének felbomlása, az inger nélküli környezet pusztító hatása, hogyan teszik tönkre a főhős pszichés és fizikai állapotát lépésről lépésre. A regény menetében, hogy az olvasó érdeklődését ne veszítse, mindig szolgál valami meglepővel. Lényeges momentum Határ számára a regényben megjelenített álom. E regényből sem hiányzik. Az álom epizód segítségével ismerhetjük meg a főhős családban elfoglalt helyét, viszonyát a feleségéhez és lelenc voltát. Amint ezt az *Anibel*-ben is tette, a regény menetét befolyásoló fő konfliktust, a főhős ön-keresztrefeszítését és halálát a regény

legvégére hagyja. És, amint ezt az *Anibel*-ben is megfigyelhettük, az utolsó oldalakon már csak gyorsan elvarrja a szálakat az életre keltett világban. Határ mindenhol ott van a főhőssel, minden lépését megfigyeli és elemzi. Nem sikkad el egy részlet sem. Még álmaiba is követi Archie-t. Határ az előző regényében sem olyan világot rajzolt meg, amiben szívesen tartózkodna az olvasó, de Archie világa még depresszívebb, még katasztrofálisabb. Archie sem tartózkodik benne sokáig, hamar öngyilkos lesz.

A *Köpönyeg sors* Határ regényírói munkásságának szintézise, szerkezetileg öt nagy fejezetből áll, amelyek további alfejezetekre oszlanak. A regény felépítése a regényterek mentén szerveződik. Az első rész Iulianosz családját mutatja be, a kontextust, amibe beleszületett, majd a macellumi száműzetés terében játszódik. Ebben a részben ismerhetjük meg a főhős alapstruktúráját, álmodós, rajongó, gondolkodó természetét. Határ többféle akadályon erőlteti keresztül Iulianoszt. Elszenvedteti hőisével Macellum ingerszegény környezetét, az ariánus keresztségre való felkészülést és keresztséget, a császári látogatást és az utána következő megszorításokat, a templomépítés kudarcát, azonban rávezeti az igazságkeresés, az elemzés, a szellemi munka élvezetére is. Olvasmányélményei alapján itt kezdi meg felépíteni maga számára a gnóvizt, és így egyre messzebb kerül az arianizmustól. Itt tanulja meg egy életre, hogy az élet előgyakorlat meghaláshoz, illetve, hogy az élet lecke megalkuvásból. Határ a szerkezeti rész vége felé jelzéseket helyez el, ami érzékelteti, hamarosan változás áll be a hős életében. A természetfelettinek tűnő hangok, a kocsiverseny-stadion lelátójának összeomlása, mialatt Iulianosz a templomban a vadszamarak csodájáról olvas fel, tudatják a hőssel, hogy valami megváltozott. És valóban. Mire a palotába kerül, kiderül, hogy bátyját elvitték Macellumból. De neki is el kell hagynia megszokott világát, Konstantinápolyba rendelik.

A regény a második fő része a fővárosban, Konstantinápolyban játszódik. Iulianoszt érkezésekor szökéssel vádolják, és eleinte itt is a szigorú fogság vár rá. Megismerheti a császári palota zárt hierarchiáját. Azonban a fogság feloldása után megnyílik számára a főváros látnivalóival, fürdőivel, műalkotásaival, akadémiájával, a császári könyvtárral. A városban járva egyre többen ismerik fel, „felségezik”, az emberek lakásaikba beinvitálják, népszerű lesz. Iulianosz nem ismeri fel e jelenség életveszélyes jellegét, azonban az olvasó már érzi, hogy ez sorsfordító lehet, hisz a népszerűséggel egyben versenytárrsá válik az uralkodóházon belül. Számptalan, a vallást és sorsát érintő kérdés, emlékképek (Nagy Konstantin megkeresztelésének körülményei, családjának kiirtása, a császár Macellumban tapasztalt valójának emlékképei) foglalkoztatják, ami visszautalás a macellumi részre és kötőelemek. Határ a második szerkezeti részben is megteremti azokat az elemeket,

amelyekhez a következő szerkezeti részből visszautalás révén köthet. Ilyen új és előremutató jelenség a császári könyvtár kincsei másoltatásának megszervezése; az arisztokrata származású Liciniussal kötött barátság és Licinius ajándéka; vagy Szozipátra nevének megjelenése a Liciniussal folytatott beszélgetésben, Nikoklész Lukoval folytatott beszélgetés. Lázálmában egykori tanítóival folytatott beszélgetéseiben sorra veszi az ariánus hit problematikus részeit, ez is jelzi, amit már az első szerkezeti részben is megsejthettünk, Iulianosz ariánus hite megingott. Másodszor fordul elő, hogy találkozhat a császárral. Ez alkalommal a színpadias fogadás a hatalom nagyszerűségét segít megélnie szemben a Macellumban megismert császár emberi gyarlóságainak emlékképeivel. Amint a macellumi császári látogatás sem hozott Iulianosznak semmi jót, úgy a konstantinápolyi császári fogadáson való részvétel sem. Macellumban megszorításokat eredményezett, a fővárosban pedig mozgásszabadságának megszüntét, és a száműzetés következő állomásának kijelölését. A fogadásról visszatérve értesül arról, hogy ismét jogfosztott fogoly lett, itt zárul az ívszerű szerkezet. Az előző fejezet fogságához képest újdonság, hogy legalább felkészülhet a száműzetésre. Nem egyszerűen nyugszik bele ebbe a helyzetbe, a számára diktált feltételeken keményen alkudozik. Iulianosz már nem az, aki elhagyta Macellumot, tudatos, határozott Flavius ivadék.

A harmadik, negyedik és ötödik rész is Nikomedeiában játszódik. A nikomedeiai rész volumenében tekintélyesebb, de szerkezetében különbözik az első és második szerkezeti résztől. Ennek magyarázata az lehet, hogy mind a macellumi, mind pedig a konstantinápolyi részek csak előkészítői voltak Iulianosz szellemi kiteljesedésének. A nikomedeiai részben felnőtt, tudatos férfit látunk viszont, aki szervezi életét, tudja, mit kezdjen korlátozott szabadságával. Ezen kívül itt jut el a galileus hit végleges elvetéséhez, és szilárdul meg a hellenizmusba vetett hite. Iulianosz fővárosban megélt szabadságérzete ismét a múlté, átadja helyét a „létszámfeletti”-ség, a jól megszokott fenyegetettség érzésének, célja ismét a túlélés. Nikomedeia léghőre görög szellemisségével kedvére való. Az igazi hellének jutalmazhatatlanok. Itteni tevékenysége, mentalitása is találkozik a helyiek szimpátiájával, ami a fővárosban egyszer már majdnem vesztét okozták. Könyvtárának berendezésével foglalkozik. Nem csak magára tartja kötelezőnek a rejtőzködést, hanem könyvei számára is. A tiltott (gnosztikus) irodalmat más, engedélyezett könyvek címeivel láttatja el. Gondolkodik és felteszi Határ (Leibniz, Heidegger) kedvenc ontológiai kérdéseit: „– Mivégre vagyunk s van a minden, ahelyett hogy ne lennénk, se mi, se semmi: a semmi előtti mindentelenségben – a Nemlét a Seholban...?! – Mi szüksége van az isteneknek a teremtett világra s belehelyezett

játékszereikre – ránk...?!¹¹ Nikomedeiában jut el a nagy belátáshoz: a galileus hit Szent Pál koholmánya.¹² Iulianosz olyan messzire jut a galileus hit tagadásában, hogy úgy érzi, ezt el kell fednie, és a birodalomhoz való hűségét bizonyítania kell. Ezt szolgálja második templomépítési szándéka, ami visszacsatolás az első szerkezeti részhez. Barátjának, Liciniusnak Nikomedeiában való megjelenése pedig a második részhez utal vissza. Licinius szerepe fontos. Egyrészt visszacsatol a fővárosi részbe, másrészt ajándéka (arany-bronz triposz) és az általa elbeszélte Szozipátra történetek a regény cselekmény előrevivői, de Iulianosz számára tiltott rétor előadásainak másolásában nyújtott szerepe sem elhanyagolható. Ugyanilyen fontos szerepet tölt be Mardoniosz, a családból örökölt szkíta rabszolga, aki a regényfolyamban időről időre fel- és eltűnik. Ő az, aki kezdettől fogva óvatosságra, túlélésre tanítja Iulianoszt. Amikor megjelenik, tudható, hogy hírt hoz, és figyelmeztetni akar. A harmadik részben épp Nikagorász, Iulianoszt felügyelni hivatott rétor és spion semmitmondó jelentései miatti ellenőrzés közeledtére figyelmeztet. A gyanakvást elaltatandó szellőzteti meg Iulianosz az ellenőrzésére érkező Hekeboliosznak templomépítési terveit. Eközben azonban nem ügyel féltékeny írnok-rabszolganője és szeretője előtt a Szozipátra név emlegetésére. A fiatal féltékeny nővel való konfliktusai előrevetítik elárultatását. A hatalom körüli bizonytalanságok, Magnentius és a császár között Mursánál vívott csata, Nagy Konstantin keresztelésének problémája, a galileusok elleni, és a mithrász hit melletti retorikai gyakorlatok, a könyvtárbővítés, valamint a templomépítés körüli munkák kötik le Iulianosz energiáit. A negyedik fejezet visszacsatol a harmadik fejezet záró gondolataihoz és folytatja Iulianosz elméleti fejtegetéseit. Ezt a fejezetről fejezetre visszacsatoló technikát már az *Anibel*-ben is megfigyelhette az olvasó. Ezáltal válnak a fejezethatárok szinte láthatatlanná, és a felosztás ellenére a regény összefüggő történettömbnek érződik. Sok bizonytalanság okozta szorongás hatja át Iulianosz gondolatait. Veszélyben érzi életét. Hogyan lehet, hogy a két neves rétor minden helyzetben túlél? Saját pozíciójának Themisztiosz és Libaniosz retorok pozíciójával való összevetése ismét lényeges belátáshoz juttatják: Themisztiosz és Libaniosz „a Hatalom ornamentikájának tartógerendái – anélkül hogy részt kérnének benne, mármint a hatalomban. A Themisztiosz-féle trónálló nélkül nem trón a trón; a Libaniosz-féle trónhullnok nélkül nem volna méltó Első Elébehullója a trónnak zsinatok jönnek, zsinatok mennek ... de ők: ők maradnak. A túlélés bajnokai. Ők nélkülözhetetlenek”¹³, de Iulianosz köpönyege forgathatatlan, mivel az uralkodó család sarja, azaz potenciális trónörökös. Jaj „nekem, ha

¹¹ HATÁR, *Köpönyeg sors, i.m.*, 268.; Vö. pl. HATÁR, *Szélhárfa, i.m.*, 120.

¹² HATÁR, *Köpönyeg sors, i.m.*, 273.

¹³ HATÁR, *Uo.*, 415.

forgatni próbálom; és jaj, ezerszer jaj, ha le nem rángatom és el nem hajítom, még minekelőtte felismervén, hogy Nesszosz inge rajtam, lángralobban és én benneégek, nyomorultul, mint a kentaur”.¹⁴

Iulianosz tisztában lévén rajongásos alkatával, mindent megtesz, hogy elkerülje Szozipátrát, azonban a létét fenyegető hírekről érkező megbízhatatlan információk cselekvésre ösztönzik. Csak a varázsló és jósnő tudhatja a megbízható információt. Amint Iulianosznak sikerül effektív kapcsolatot létesítenie a varázslónővel, elveszíti Licinius barátját. Útjaik ellentétes irányt vesznek, Licinius kereszténynek áll, Iulianosz a hellén szellemiségben mélyed el. Szozipátra személyében megjelenik a Határ regények elengedhetetlen anima figurája, a Magna Mater, a férfinél sokkal erősebb, különleges kisugárzású, képességű animális és szimbolikus nőalak egyszerre. Iulianosz aláveti magát az asszony befolyásának. A Szozipátra-jeleneteket meg-megszakítja a könyvtárral, az építkezéssel, a palotával, a beszédeivel kapcsolatos tennivalók leírása. Szozipátra víziói nehezen szerezhetőek meg, azonban ha sikerül megkapni és értelmezni, akkor pontosaknak bizonyulnak. Határ ezzel bizonyítja, hogy a hellén gondolkört képviselő varázslónő kultusza működő képes szemben a galileus vallással, ami nem az. A templomépítés történetének ürügyén kiderül azonban az is, hogy nem a kereszténység az oka a hellén hit hanyatlásának. A hívek egyszerűen elpártoltak, elérte a hellenizmust is a „neuronkorrózió”. Iulianosz számára felfoghatatlan a hellén pap elbeszélése, és nem adja fel az épülő temploma alapjának árkába szánt megszentelt talizmán megszerzését és árkába helyezését. Azonban sűrűsödni kezdenek azok a jelek is, amelyek Iulianosz törekvéseinek kudarcát vetítik előre. Templomának árkait betemették, mielőtt bele tehetne volna a talizmánt, Licinius kereszténnyé lett és megváltaná tőle Melinoét, Mardoniosz jelenik meg nála, és a fővárosban róla terjedő negatív híreket hozza. Gallus tudja, hogy galileus ellenes beszédek alkot. A féltékeny Melinoé, írnoka és szeretője volt az áruló. Iulianoszra rátör a pánik, de Szozipátra vigasztalja. Jólatai nem erősítik meg Iulianosz félelmeit. Azonban Iulianosz nem nyugszik meg. Téves helyzetértékelésében, a galileus hit elleni elvakult gyűlöletében a hatalom közelében lévő testvérében, Gallusban látja megmentőjét. Amint Határ az *Anibel*-ben és az *Éjszaka minden megnő*-ben szerkezetileg a végére teszi a nagy konfliktust, úgy itt is megtalálható ez a szerkesztési mód. Iulianosz végsőkéig kitart magában nézetei mellett, és mindig talál segítőt, akivel megvalósíthatóvá válnak tervei, megerősítésre találnak nézetei. Azonban Gallus elmarasztaló levele olvastán végképp elveszíti minden reményét. Itt van a regényben az a

¹⁴ HATÁR, *Köpönyeg sors, i.m.*, 416.

fordulópont, ahonnan Iulianosz már nem lát kiutat. Az ötödik fejezet Iulianosz további veszteségeit rögzíti és az utat, amelyet a főhősnek be kell járnia, hogy életben maradjon, azaz fel kell öltenie a rejtő színt és a gyerekkorban elsajátított galileusi gesztusok, formák, tartalmak segítségével kell cáfolnia a róla terjesztett ámulások valótlan voltát. A világ a feje tetejére áll, rabszolgalázadás tör ki Nikomedeiában. Szozipátra elmenekül, Licinius a rabszolgalázadás élére áll és elraboltatja az árulása miatt nehéz munkára ítélt Melinoét. A Hermanubisz triposzt, Licinius ajándékát a palotába betörő rabszolgák összetörik, és magukkal viszik a benne elrejtett értékeket. Csak az ANKH, maradt vissza, a füles-kereszt mintegy figyelmeztetésül. Iulianosz mindent elveszített, ami kedves volt számára. Gallus Iulianosz megfegyelmezésére, átnevelésére elküldte kegyencét, Aetioszt, a felszenteletlen álpüspököt. Így Iulianosz részleges mozgásszabadsága is elveszik. Nem marad más választása, minthogy felvegye a rejtőszínt és önként magára öltse az uralkodó elvárta galileus álarcot. Fegyelmezetten elkezd gyakorolni a Macellumban elsajátított gyakorlatokat, felidézi a tanult előírásokat, érveket gyűjt amellet, miért ne gyűlölje, hanem szeresse az őt felügyelő Aetioszt. „A szemét embereket szeretni kell. Szeresd Aetioszodat, mint szeméttened magadat”¹⁵ - dresszírozza magát. A regény végére külsőleg teljesen beleolvad a galileus világba, hisz a játszma véget ért számára, úgy érzi sorsa megpecsételt. Mélyre leásta a hellenista és a galileusokat bíráló gondolatait, hogy véletlenül se bukkanjanak fel alkalmatlan időben, alkalmatlan helyen. Ezzel a regény visszakanyarodik az első fejezethez. Az uroborosz kígyó farkába harap. Azonban az olvasó jól látja a skizofrén helyzetet.

IV.

A témához kapcsolódó publikációk

MOHÁCSI János, *Határ Győző: Görgőszínpad*. Vigilia, 3, 1989, 234-235.

MOHÁCSI János, *A sors – művészet – gondolkodás konvergenciája Határ Győző egy művében*, Bölcsészdoktori disszertáció, Bp., 1994.

MOHÁCSI János, *Határ Győző és Kampis Antal*, Irodalomismeret online, Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 2013, (megjelenés előtt)

MOHÁCSI János, *Határ Győző prózapoétikájáról*, Szombathely, Életünk, 2013, 210-227.

¹⁵ HATÁR, *Köpönyeg sors, i.m.*, 573.